

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.6, maj 2015

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Vibeke A. Pedersen

Tilsyn ved cand.theol., adj. professor (i dansk salme- og kirkehistorie) Jørgen Kjærgaard

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til “Jule-Sang for christne Børn”

ved Else Riisager

Indhold

- 1 Grundtvigs gendigtning
- 2 Baggrund
 - 2.1 Grundtvigs tidligere brug af julesalmen
 - 2.2 Forlæg for gendigtningen
- 3 Grundtvigs julesalme
 - 3.1 Stil, strukturer og indhold
- 4 Udgaver og senere popularitet
 - 4.1 Udgaver
 - 4.2 Gendigtningen tages i brug
 - 4.3 Fornyelse af salmesangen
- 5 Anvendt litteratur

1 Grundtvigs gendigtning

Den 23. december 1820 kunne man på forsiden af det populære blad *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* læse Grundtvigs salme “Et Barn er født i Bethlehem”. De ti små strofer var en gendigtning af en gammel julesalme, som kunne bringe barndomsminder frem hos specielt de ældre af tidsskriftets læsere, da salmen havde været udelukket fra de sidste fyre års autoriserede salmebogsudgivelser.

Titlen på Grundtvigs gendigtning var “Jule-Sang for christne Børn”, og det var næppe tilfældigt, at det i december 1820 var ti år siden, Grundtvig havde digtet en anden, senere meget kendt julesang om det barnlige gudsforhold. Denne sang var ligeledes skrevet, så den ud over at være rettet mod det troende Guds barn eller enhver troende

også var henvendt til de yngste. Det var “Deilig er den Himmel blaa”, der havde undertitlen “En Barnesang” (se indledningen til [“De hellige tre Konger”](#)).

2 Baggrund

2.1 Grundtvigs tidligere brug af julesalmen

Lige fra sin barndom havde Grundtvig kendt “Et Barn er født i Bethlehem” i den version, som fandtes i Kingos salmebog. Her var den trykt som en salme, der skulle synges sidst i højmessens første juledag (Kingos salmebog, s. 144-146). Helt frem til slutningen af 1700-tallet og mange steder endnu længere var det denne salmebog, der blev brugt i gudstjenesterne på landet.

For Grundtvig var julesalmen og den gudstro, han ønskede at fremme, forbundet med juleglæden, som han huskede fra sin barndom. “Naar vi [...] synge for Herren i vore Hjerter, da avles den hellige Juleglæde”, står der i juleprædikenen “Om den rette Juleglæde” (s. 82), som Grundtvig havde holdt i Helligåndskirken i 1813, men senere bearbejdede og udgav i 1816. Det gælder om at nærme sig troen med “et ydmygt Hjerte, og et barnligt Sind” og “at uden vi blive som Børn, da komme vi ingenlunde i Himmeriges Rige” (s. 79) med et citat fra Markusevangeliet 10,15. Som Børn må vi “troe den Himmelske Fader paa Hans Ord” og overgive os til hans vejledning (s. 79 f.). “Et sandt Guds Barn har da mange Juledage” (s. 84) forkyndte han videre. Når troen således er til stede hos Guds børn, da er “Juledagen [...] hver Christens Fødselsdag”, og juletiden er en festtid og “et glædeligt Forvarsel” om den evige jubel blandt de frelste i himlen (s. 84).

De gamle julesalmer rummede for Grundtvig bevis for, at den rette gudstro havde fandtes hos de ældre slægter: “det var umuligt at Juleglæden kunde aande, som den aander i de gamle Julepsalmer, dersom den ei havde været paa Jorden, ja været hos *vore* Fædre” (s. 85). I prædikenen fortsatte han med at redegøre for de fælles erfaringer, han havde med dem, der som han var vokset op blandt almindelige mennesker i et gammeldags, gudfrygtigt hus: “ja, da har vi seet mangan Levning af hellig Juleglæde, da har det aabne Barnehjerte deelt den, Billedet af hvad vi saae, hvad vi hørde og følte som Børn om Julen, staaer da for os, som et Glimt af Paradiset” (s. 85 f.).

Specielt “Et Barn er født i Bethlehem” brugte han til at vise, at der tidligere var en levende tro (jf. s. 91):

Har vi end [dvs. endog] ikke alle hørt Folket istemme saa glædelig:

Et Barn er født i Bethlehem
I Bethlehem,
Thi glæder sig Jerusalem
Halleluja, Halleluja!

have vi end [dvs. endog] ikke alle lært de Toner i Barndommens Dage og fornummet deres Sødhed, o, have vi Øre til at høre og Hjerte til at føle, da lærer dog den liflige Klang,

de fulde Høitidstoner, og den smeltende Følelse os, at der var Glæde, Himmelglæde i de Hjerter, hvor Tonerne undfangedes, i Menigheden hvis Høitid de udtone [dvs. udtrykte] (s. 89).

Grundtvig beskrev videre i juleprædikenen, at det var, som om menigheden var til stede i åndelige skikkelser og deltog i julens begivenheder i Betlehem: "visselig, da reisde Aanderne fro til det hellige Land og stode for [dvs. foran] Krybben", og sammen med kongerne fra Østen ofrede de "et høit Halleluja" (s. 90). De svang sig op i himlen og hørte "Engleskaren sjunge sit: Ære være Gud i det Høie!" (jf. Luk 2,14), og ånderne lovpriste og sang halleluja (s. 90). I juleprædikenen citeredes der fra i alt seks strofer af den gamle julesalme i mere eller mindre bearbejdet form (s. 73 og 89 f.). Den juleglæde, der kom til udtryk med salmen, var gået tabt sammen med den levende tro, men kunne vindes tilbage sammen med troen (s. 91).

Igen i 1817 brugte Grundtvig den gamle salme til at repræsentere en eftertragtelssværdig kristendom, der i tillæg til det barnlige også havde et nationalt islæt. Sammen med en fornyet salmesang skulle en levende kristendom genopstå i Danmark. Som slutning på første scene i "Ragna-Roke" (1817) citerede han strofe 1, 2 og en variant af strofe 9. Stroferne lyder her fra Nornegæst, der sammen med Holger Danske optræder som en slags arketyper eller repræsentanter for oldtidens Norden og det gamle Danmark. Som optakt til stroferne siger Nornegæst: "Ja, jeg kan føle det: i Himmel-Choret / Der klinger nu med dobbelt Jubellyd" (s. 320).

Læs mere

"Ragna-Roke" er et versificeret, eventyragtigt læsedrama, som Grundtvig bl.a. udgav i anledning af reformationsjubilæet i 1817 (se Lundgreen-Nielsen 1980, s. 763-770, spec. s. 765; Hansen 1937, s. 55-61). Værket kan læses med kommentarer [her](#).

2.2 Forlæg for gendigtningen

Den gamle salme havde rødder tilbage i katolsk middelalder og var oprindelig en folkelig menighedssang, digtet på middelalderlatin: "Puer natus in Bethlehem". Da den danske salmetradition for alvor begyndte med reformationen, blev sangen ført videre i latinske og danske versioner og kunne nu også bruges som salme i gudstjenesten.

Læs mere

Sangen kendes i mange varianter, og den ældste skriftlige kilde stammer fra 1300-tallet. Det er sandsynligt, at sangen har været brugt til andagt og julespil i forbindelse med en julekrybbe. Siden Frans af Assisis tid havde julekrybber været almindelige både i kirker og hjem. For disse folkelige sange er det karakteristisk, at der tit indflettet i de latinske strofer er oversættelser til modersmålet. Salmen findes da også i tysk-latinske og rent tyske udgaver (Malling 1962-1978, bind 1, s. 356 f.;

Jensen & Bugge 1972, bind 1, s. 73).

I en dansk sammenhæng optræder salmen første gang i Hans Tausens salmebog fra 1553. Her er de ældste formers tolinjede strofer slået sammen to og to til en firelinjet strofe. De første fire en halv strofe gengiver således på dansk "Et barn er født i Betlehem", mens salmen fortsætter i en gendigtning af Martin Luthers "Fra himlen kom en engel klar" (Tausen 1983 [1553], s. 158r-159v; Malling 1962-1978, bind 1, s. 357 og 417 f.).

Som forlæg for sin gendigtning anvendte Grundtvig en eller flere versioner af den gamle salme, som enten var eller stammede fra varianten i reformationstidens autoriserede salmebog, Hans Thomissøns *Psalmebog* (1968; u.å.: 1569). Et sandsynligt forlæg er varianten i Kingos salmebog, der oprindeligt blev udgivet 1699. Denne variant er med ganske få undtagelser (i strofe 3,2 og 8,2) ordret overtaget fra den dansksprogede del af versionen i Thomissøns *Psalmebog* (s. 19v-20v). Titlen på salmen er her "Puer natus in Bethlehem", og hver af de ti strofer består af teksten anført først på latin og dernæst på dansk. Dermed har salmen ved de større kirker kunnet bruges som vekselsang mellem præsten eller latinskolens elever og menigheden. Et forlæg kunne også være varianten i Pontoppidans salmebog (1740, s. 7), der undtagen i strofe 10,2 svarer til versionen i Kingos salmebog.

Det kan ikke siges med sikkerhed, om Grundtvig havde adgang til Thomissøns salmebog, da han i 1820 udgav "Et Barn er født i Bethlehem". Det kan heller ikke fastslås, hvilken version af traditionen fra Thomissøn som Grundtvigs gendigtning ligger tættest på.

Læs mere

Da Grundtvig udgav juleprædikenen "Om den rette Juleglæde" i 1816, citerede han (s. 89 f.) strofer af den gamle salme i en version, der i strofe 4,2 var tættest på Pontoppidans salmebog; i strofe 8,2 var tættest på Pontoppidans og Kingos salmebøger; og i strofe 10,2 var tættest på Thomissøns og Kingos salmebog (Kingos salmebog, der blev udgivet i f.eks. 1762, har dog samme ordlyd som Pontoppidans salmebog). De øvrige citerede strofer (1, 7 og 9) var fællesstof for Kingos, Pontoppidans og Thomissøns salmebøger. I 1817 citerede Grundtvig ligeledes fællesstof fra versionerne i salmebøgerne.

Da Grundtvig imidlertid flere år senere bearbejdede sin gendigtning af salmen til *Sang-Værk til den Danske Kirke* (1837, nr. 163), henviste han i en fodnote til den latinske del af versionen i Thomissøns salmebog (Grundtvig 1837, s. 391; se også Elbek 1993, s. 16 og 19 f.).

I sin gendigtning overtager Grundtvig næsten ordret forlæggenes strofe 1, der i sit anslag sammenfatter hele salmen. I strofe 2-4 følger Grundtvig nogenlunde

forlæggene, der gengiver begivenheder ved Jesu fødsel. Men navnlig i strofe 5-8 adskiller gendigtningen sig fra forlæggene. I disse strofer fastslår forlæggene de dogmatiske betydninger af, at Jesus Kristus, Guds søn, blev menneske, mens Grundtvig i strofe 5 og 6 sammenfatter, hvad Jesus betyder for menneskers frelse. I strofe 6-8 fortsætter gendigtningen med nyskrevne billeder på den jordiske og himmelske kirkegang. Stilmæssigt har f.eks. strofe 9 i forlæggene en abstrakt beskrivelse, mens gendigtningen har et konkret billede. (Om salmens forlæg i øvrigt henvises til Malling 1962-1978, bind 1, s. 356-359; Stevns 1950, s. 106-110).

Et særkende for Grundtvigs gendigtning i forhold til forlæggene er, at han omsætter inkarnationens betydning til et folkeligt billedsprog, som også børn kan forstå.

3 Grundtvigs julesalme

3.1 Stil, strukturer og indhold

I "Jule-Sang for christne Børn" er stilen bevidst barnlig og letforståelig. Der spilles bl.a. på stiltræk fra folkeeventyr ("Himlens Konge-Søn", strofe 2). Men først og fremmest vises det kristne budskab i hjemlige og velkendte billeder for kristne børn, der som den himmelske fars "kiære Børn" går i kirke, synger salmer og holder jul i "Himmel-Bye" (strofe 6), der kunne være navnet på nabobyen, hvor kirken ligger. Det hjemlige og jordiske er samtidig en vision af det himmelske og eskatologiske (se Stevns 1950, s. 108 f.).

Gendigtningens ti små, prægnante strofer og deres rækkefølge er opbygget i flere indbyrdes betydningsfulde strukturer. Salmen består af fire afsnit: et bibelhistorisk (strofe 1-4), et dogmatisk (strofe 5), et liturgisk-eskatologisk (strofe 6-9) og et lovprisende (strofe 10). I den fremadskridende, lineære struktur er der parallelitet mellem hver strofe i første halvdel af salmen til den tilsvarende strofe i anden halvdel. Paralleliteten findes også imellem strofernes verslinjer. Således svarer f.eks. "Thi glæde sig Jerusalem!" (strofe 1,2) til "Skal holde Juul i Himmel-Bye!" (strofe 6,2), hvor det jordiske Jerusalem bliver til det eskatologiske ny Jerusalem. "Glæde sig" svarer til "holde Juul", da Jesu fødsel skaber forudsætningen for, at de troende kan blive Guds børn og få juleglæde (Balslev-Clausen 1991, s. 22-26).

I den struktur i salmen, der kaldes V-strukturen, forholder salmens strofer sig derimod spejlvendt til hinanden fra salmens begyndelse til dens slutning med et skæringspunkt ved eller imellem strofe 5 og 6. Salmens opdeling i to lige store halvdele fungerer også i denne struktur. F.eks. svarer "Thi glæde sig Jerusalem!" (strofe 1,2) i V-strukturen til "Lovsyng Ham til evig Tid," (strofe 10,1). "Glæde sig" forholder sig således også til "Lovsyng". Det at udtrykke glæde er netop en del af lovsangen, en del af englernes meddelelse julenat og af julens budskab (Balslev-Clausen 1991, s. 26-29).

Omkvædets halleluja er med til at binde salmen sammen. I strofe 3 hentydes der til, at englene julenat lovpriste Gud og sang "Ære være Gud" (Luk 2,13-14), hvilket svarer til betydningen af det hebraiske halleluja. I strofe 8 skal englene lære Guds børn at syng den samme lovprisning, og lovprisningen eller halleluja skal ifølge strofe 10 fortsætte i

den eskatologiske evighed. Men idet den troende synger salmen og omkvædet, tager han allerede del i lovprisningen. Kirkegangen for de troende Guds børn (strofe 6-9) sker allerede nu i den jordiske kirke, selvom lovsangen først læres helt ved kirkegangen i den himmelske (se Balslev-Clausen 1991, s. 24-26).

Betydninger og sammenhænge i forbindelse med lovprisningen og halleluja kommer også frem ved en firefoldig teksttolkning.

Læs mere

Den firefoldige teksttolkning var en metode til at fortolke og formidle Bibelen og værker med bibelsk indhold, som dominerede i den kristne tradition fra senantikken til oplysningstiden. En gennemgang af metoden, der er eksemplificeret ved Grundtvigs "Deilig er den Himmel blaa", findes i Nielsen 2009, s. 211-233.

Læser man f.eks. sidste del af strofe 3 ud fra den firefoldige teksttolknings første, bogstavelige niveau, så lovpriser englene Gud i deres sang julenat for Jesu fødsel. Englenes lovprisning og omkvædets halleluja har yderligere det betydningsindhold, at det gentager og peger tilbage på kultiske lovprisninger i Salmernes Bog i Det Gamle Testamente. Men strofens lovprisning og halleluja skal også tolkes ud fra tekstlæsningens åndelige niveauer. På det andet, typologiske niveau betyder halleluja i sin tekstlige sammenhæng, at Gud hyldes for at have ladet barnet fødes som frelser. På det tredje, moralske niveau lovpriser den troende Gud i tiden efter Kristus, fordi Gud leder den troende til frelse. Strofens halleluja kan også tolkes på det fjerde, eskatologiske og anagogiske, dvs. opadværende niveau. Idet den troende tager del i eller gentager englens halleluja fra julenat, peger lovprisningen hen på den eskatologiske betydning, eftersom englene og deres sang hører til i en anden tidsdimension, nemlig evighedens. Englenes lovsang eksisterer både i den gammeltestamentlige og i den nytestamentlige tid, i tiden efter Kristus og i den kommende eskatologiske tid.

Læs mere

I Grundtvigs version af sin gendigtning i sangværket i 1837 er disse sammenhænge gjort tydeligere ved, at der bl.a. i strofe 3 er kolon før omkvædets "Halleluja, Halleluja!" (*Sang-Værk til den Danske Kirke* (1837), nr. 163).

I Grundtvigs salme sker der yderligere det, at salmens indhold bliver til virkelighed, når den synges (se Balslev-Clausen 1991, s. 30 f.). Salmen er således en fortælling, der forkynder bibelske begivenheder og deres betydning, samtidig med at den udtrykker de troendes svar på forkyndelsen.

En grundig analyse og klarlæggelse af strukturerne i "Et Barn er født i Bethlehem" findes i Balslev-Clausen 1991, s. 22-31, og en parafraserende gennemgang kan læses i Tårup 1931, s. 48-53. Grundtvigs julesalme, som børn kan forstå, indeholder således

samtidig dybe betydninger, der appellerer til den voksnes indsigt.

4 Udgaver og senere popularitet

4.1 Udgaver

Det varede en del år, før Grundtvigs gendigtning for alvor slog igennem. Da salmen blev trykt i 1820, fremkaldte den ingen kendte offentlige reaktioner. Først fra 1831 begyndte den at udkomme i især private salmeudgivelser, men fra sidst i trediverne tog dens popularitet hurtigt fart. Alene fra Grundtvigs levetid er der registreret udgivelser af salmen i 25 selvstændige publikationer, der stort set alle er udkommet i flere oplag. I nogle af disse udgivelser er Grundtvigs gendigtning yderligere bearbejdet. Det er Grundtvigs version fra 1845, som nu bruges (se tekstredigeringen, afsnittet "[Senere udgaver](#)"; Malling 1962-1978, bind 1, s. 359 f.; Balslev-Clausen 1991, s. 31-33).

4.2 Gendigtningen tages i brug

At Grundtvigs gendigtning havde potentiale til at blive værdsat af alle aldersgrupper fremgår af, hvordan salmen efterhånden kom i brug.

Allerede da Grundtvig i vinterhalvåret 1821-1822 havde konfirmationsforberedelse i Præstø, brugte han "Et Barn er født i Bethlehem" i undervisningen. Oplysningen stammer fra en senere kollega i embedet, som havde samlet minder fra gamle konfirmander: "Blandt de afsungne Psalmer mindedes de Gamle især, med hvilken Glæde de sang: 'Et Barn er født i Bethlehem'" (Bondesen 1874, s. 4). Af beretningen fremgår det desværre ikke, om den sungne julesalme var Grundtvigs gendigtning eller den gamle salme fra Kingos salmebog.

Men i 1841 er der ingen tvivl om, at det var Grundtvigs gendigtning, som hans ven, sognepræst Peter Rørdam, lærte fra sig i landsognet Mern på Sydsjælland. I breve til Grundtvig fortalte han, at han havde lært børnene i skolen "Et Barn er født i Bethlehem", og at han havde ladet de unge synge salmen ved konfirmationsforberedelsen (Rørdam 1891, bind 1, 19. oktober 1841, s. 218; 12. november 1841, s. 226). Peter Rørdam havde også gjort sig til vane at lære menigheden en ny salme fra prædikestolen ved søndagsgudstjenesten (s. 240). Til Grundtvig fortalte han om nogle af resultaterne af sin indsats:

"Et Barn er født i Bethlehem – Abraham sad i Mamre – og Mellem Brødre kaldt den Lille – synger de nu rundt omkring, Gamle og Unge; der er blevet saadan en Syngen, og forrige Lørdag ved en Catechisation i Kirken [dvs. en overhøring i bl.a. Luthers lille katekismus] sang vi alle sammen: et Barn er født i Bethlehem. Det gik frydefuldt" (7. december 1841; s. 233).

Julesalmen blev lært og sunget igen ved en dåbsgudstjeneste, hvor mødre kom i kirke første gang efter fødslen, og Rørdam ville have, at salmen skulle synges ved de kommende søndagsgudstjenester, for at menigheden kunne lære den udenad (2. juledag 1841; s. 236). Han fortalte også, at da de sang salmen, mens han var på hjemmebesøg hos en familie, så "stemmede den gamle blinde [Bedstefader] i med, og

blev ret saa hjerteglad” (2. juledag 1841; s. 236 f.).

Grundtvig selv brugte sandsynligvis også salmen i julen 1841. I den tale, han holdt juleaften for børnene i Dronning Caroline Amalies Asyl, indledte han med at citere strofe 2. Børnene har formentlig sunget julesalmen ved samme lejlighed (se *Registranten*, [fasc. 71, s. II f.](#)).

4.3 Fornyelse af salmesangen

På lignende måde som den gamle julesalme for Grundtvig var bevis for, at der blandt de luthersk-ortodokse forfædre havde fandtes en levende, kristen tro, kom hans egen gendigtning af “Et Barn er født i Bethlehem” til at stå som et tegn i Grundtvigs samtid på, at en fornyelse af salmesangen og en levende kristendom var ved at genopstå.

I 1845 sørgede Grundtvig selv for, at gendigtningen kom i brug ved gudstjenesten. På denne tid opretholdt man i almindelighed stadig den gamle forordning om, at bestemte salmer var påbudte til hver enkelt gudstjeneste i kirkeåret. I samtidens autoriserede salmebog, *Evangelisk-kristelig Psalmebog*, var den gamle version af salmen ikke optaget. Til gudstjenesterne i Vartov Hospitalskirke i julen 1845 brød Grundtvig med forordningen og lod et lille salmehæfte trykke, der til juledag bl.a. indeholdt hans gendigtning (*[Salmeblad til Vartov julen 1845]*, s. 1 f.). Christian Sigfred Ley var en af deltagerne i gudstjenesten: “Men siden jeg Første Juledag i Vartov Kirke hørte Vuggesangen: *Et Barn er født i Bethlehem*, og hørte – ja, jeg veed ikke at ligne det ved andet – Gængerne gaa paa Himlens Vugge: saa tvivler jeg slet ikke om, at den levende Kirke-Sang jo er os nær” (*Dansk Kirketidende*, nr. 25, 1. marts 1846, spalte 413).

C.J. Brandt udbyggede oplevelsen nogle år senere:

Længselen efter at bruge vore gode Psalmer ved Gudstjenesten voksede, og den første Draabe af Bækken der løb over Dæmningen, ja det var [...]: *Et Barn er født i Bethlehem!* der blev sunget i Vartov Kirke første Juledag 1845. Ley var ikke den eneste der blev underlig greben af den Sang; der er vist mange af dem, som var tilstede, der husker den Juledag, saa vi glemmer den aldrig. Jeg mindes der stod en gammel Mand med hvide Haar i Kirken. Taarerne randt saa stride ned ad hans Kinder, da den Vuggesang begyndte at gaa. Jeg maatte tænke paa de Gamle der var fulgt hjem med fra Babylons Floder, og saa det for deres Øjne, at Herrens Hus paany begyndte at rejse sig af Gruset. Han havde vist kendt den Psalme fra sin Barndom (*Dansk Kirketidende*, nr. 50, 11. december 1870, sp. 790).

Grundtvig følte selv, at en fornyelse havde fundet sted, og at den danske kirke var blevet genfødt gennem den genoplivede salmesang. For ham var salmesangen netop den troende menigheds gensvar på forkyndelsen. Allerede i juleprædikenen til 2. juledag 1845, som Grundtvig bearbejdede til udgivelse i 1847, betones det, at fornyelsen begyndte, da menigheden i Vartov julemorgen bl.a. sang “Et Barn er født i Bethlehem”.

Nu derimod, da det er skedt, hvad vi saa længe har ønsket, hvad Mange af os neppe turde haabe, at de gamle Julepsalmer virkelig er opstandne fra de Døde midt iblandt os, lyslevende opstandne paa Menighedens Tunge, med deres gamle Drift til at følges med

Englene op og ned ad Himmelstigen; nu er det tilvisse opbyggeligt i vor Jule-Psalme at see et træffende Billede paa vor Juleglæde, som Sangen baade af Aanden er skabt til at udtrykke og skikket til at oplive og udbrede (Grundtvig 1847, s. 65; jf. også Balslev-Clausen 1991, s. 91-100).

Der kom ingen reaktion fra myndighederne på salmehæftet til julen 1845, så det blev begyndelsen til, at Grundtvig til de følgende kirkelige højtider udsendte og benyttede tilsvarende salmehæfter ved gudstjenesterne i Vartov. I 1850 blev hæfterne samlede og udgivet som *Fest-Psalmer*, der nåede ti stadigt forøgede udgaver i Grundtvigs levetid.

I 1937 kunne salmeforskeren Uffe Hansen skrive, at “Et Barn er født i Bethlehem” “har vundet sig en Førstepads i Menighedens Bevidsthed” (Hansen 1937, bind 1, s. 75) – og man kan tilføje, at den i nutiden stadig har en central plads, ikke bare i en kirkelig sammenhæng, men i de brede, folkelige, danske juletraditioner.

5 Anvendt litteratur

- Bondesen, N.W.T. (1874) *Minde om Nikolai Frederik Severin Grundtvigs Præstegjerning i Aaret 1821*. København.
- Balslev-Clausen, Peter (1991) *Det vingede ord. Om N.F.S. Grundtvigs salmedigtning*. Frederiksberg.
- Brandt, C.J. (1870) “Et Blad af Danmarks nyeste Psalmehistorie” i *Dansk Kirketidende* (1846-1915), 11. december 1870, nr. 50, spalte 787-796. København.
- *Den forordnede Nye Kirke-Psalme-Bog, Efter Hans Kongel. Majestæts Allernaadigste Befalning, af de fornemste Geistlige i Kiøbenhavn, til Guds-Tieneste paa Søndagene, Fæsterne, Bededagene, og til anden gudelig Brug i Kirken, udi Danmark og Norge, af gamle aanderige Sange ordentlig indrettet, og flitteligen igiennemseet, og med mange nye Psalmer forbedret, og iligemaade efter Kongelig Befalning til Trykken befordret* (1762) udg. Thomas Kingo [1699]. Sorø.
- *Dend Forordnede Ny Kircke-Psalme-Bog. Efter Hans Kongl. Majest. Allernaadigste Befalning, af de fornemste Geistlige i Kiøbenhafn til Guds Tieneste paa Søndagene, Fæsterne, Bededagene, og til anden Gudelig brug i Kirken, udi Danmark og Norge, af Gamle Aanderige Sange Ordentlig indrettet og Flitteligen igiennemseet, og med mange Ny Psalmer forbedret, og iligemaader efter Kongl. Befalning til Trycken befodret* (1701) udg. Thomas Kingo. [1699]. Odense.
- *Den Nye Psalme-Bog, Udi hvilken findes ey allene de Psalmer, som udi den forordnede Kirke-Psalme-Bog af Doct. Kingo have været samlede, Men endogsaa Mange Andre Udvalte, Deels Nye, Deels af det tydske Sprog oversatte Psalmer, Til desto mere Opbyggelses Anledning samlet, overseet, og til Trykken befordret Paa Høy-Kongelig allernaadigst*

Særdeles Befalning (1740) udg. Erik Pontoppidan. København.

- Elbek, Jørgen (1959) "Grundtvig og de latinske salmer" i *Grundtvig-Studier* 1959, s. 7-63. København.
- "Et Barn er født i Bethlehem" i *Dend Forordnede Ny Kircke-Psalme-Bog* (1701), udg. Thomas Kingo [1699]. Odense.
- "Et barn er født i Bethlehem" i *Den forordnede Nye Kirke-Psalme-Bog* (1762), udg. Thomas Kingo [1699]. Sorø.
- *Evangelisk-kristelig Psalmebog, til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt* (1798). København.
- Grundtvig, N.F.S. (1811) "De hellige tre Konger" i *Sandsigeren eller den danske Huusven, et Ugeskrift*, 10. april 1811, nr. 12, s. 179-187. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1816) "Om den rette Juleglæde. Aftensangs-Prædiken i Hellig Aands Kirken paa Første Juledag 1813" i *Bibelske Prædikener efter Tidens Tarv og Leilighed*, s. 67-92. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817) "Ragna-Roke, (et dansk Æmter)" i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, bind 3, s. 301-382. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1837) *Sang-Værk til den Danske Kirke*. København.
- [Grundtvig, N.F.S.] (u.å.: 1845) [*Salmeblad til Vartov julen 1845*]. u.st.
- Grundtvig, N.F.S. (1847) "Anden Juledag. (1845.)" i *Vidnesbyrd fra Herrens Huus. Prædikener paa alle Kirkeaarets Søn- og Helligdage*, red. Joh. Ferd. Fenger & Vilhelm Birkedal, bind 1, s. 64-76. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1850) *Fest-Psalmer*. København.
- Hansen, Uffe (1937-1966) *Grundtvigs Salmedigtning. Dens Historie og Indhold*, 1-3, bind 1 (1937): 1810-1837. Odense.
- Jensen, Thorkild Borup & Knud Eyvin Bugge red. (1972) *Salmer som lousang og litteratur*, bind 1-2. København.
- *Kingos salmebog*, se *Dend Forordnede Ny Kircke-Psalme-Bog* (1701).
- *Kingos salmebog*, se *Den forordnede Nye Kirke-Psalme-Bog* (1762).
- Ley, Christian Sigfred (1846) "Om Forberedelsen til en ny Dansk Psalmebog" i *Dansk Kirketidende* (1846-1915), 1. marts 1846, nr. 25, s. 412 f. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*, bind 1-2. København.

- Malling, Anders (1962-1978) *Dansk Salme Historie*, bind 1-8. København.
- Nielsen, Erik A. (2009) *Kristendommens retorik. Den kristne digtnings billedformer. Billed-sprog I*. København.
- *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* (1820), red. Salomon Soldin; 23. december 1820, nr. 103. København.
- *Pontoppidans salmebog*, se *Den Nye Psalme-Bog* (1740).
- “Puer natus in Bethlehem [It barn er fød i Bethlehem]” i *Den danske Psalmebog, met mange Christelige Psalmer, Ordentlig tilsammenset, formeret oc forbedret* (1968), red. Hans Thomissøn, [u.å.: 1569]; udg. Erik Dal. København.
- Rørdam, Peter (1891-1895) *Peter Rørdam. Blade af hans Levnedsbog og Brevvexling*, 1-3, udg. H.F. Rørdam, bind 1 (1891): *fra 1806 til 1844*. København.
- Stevns, Magnus (1950) *Fra Grundtvigs Salmeværksted*, red. Henning Høirup & Steen Johansen. København.
- Tausen, Hans (1983) *En Ny Psalmebog 1553. Faksimileudgave*, udg. Niels Knud Andersen [1553]. København.
- Thomissøn, Hans red. (1968) *Den danske Psalmebog, met mange Christelige Psalmer, Ordentlig tilsammenset, formeret oc forbedret* udg. Erik Dal. Samfundet Dansk Kirkesang. [u.å: 1569]. København.
- Tårup, Kr. (1931) *Julen har Englelyd. En folkelig Redegørelse for seks af Grundtvigs Julesalmer*. Odense.